Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ४३४ / घ

Title द्विरूपकोशः (क) | एकाक्षरकोशः (ख) | शब्दभेदप्रकाशः (ग)

Author पुरुषोत्तमदेवः

Extent ३+२+२=७ पत्र (क, ख, ग) Age सं. १८-८०

Subject कोश

(द्विरूपकोषः) क 3

(एकाक्षर कोषः) ख 2

(शब्दभेदप्रकाशः) ग 2

~~भेदप्रकाशः~~

६० पत्राणि

४२४

नं. [illegible]

(क) [illegible] ! ३

(ख) [illegible] २

(ग) [illegible] २

३ पत्राणि

[illegible] !

[illegible]

लिपि सं. १८८० [illegible]

66

१

॥श्रीमच्छ्यामा विजयतेतराम्॥ भवेद्राषाढ आषाढो विषुवं विशुवं तथा मातुःस्वसा मातृष्वसा
कषायं कषितं कवुग्॥१॥ शबलं सबलं प्रोक्तं कुशलं कुसलं तथा॥ वाशरो वासरोपि स्याद् शिष्ठो
पि च सिष्ठकः॥२॥ मुशलो मुसलः प्रोक्तः सूकरोपि च शूकरः॥ श्वगालोपि सृगालः स्याच्छावः सा
वोपि कीर्त्तितः॥३॥ कोषः कोशो श्मश्रु गदितं मस्त्रु चापि सता मतं॥ शणुः षणुस्तथा स्यात्सा
लोपि त्रिविधो मतः॥४॥ सूरः शूरोपि चानित्ये विश्व विश्वा स्मृता बुधैः॥ किशलयं किसलयं बूल
कं चुलुकं तथा॥५॥ अलीस्यादलिरप्येवं वाह्लीको वाल्हिको मतः॥ गाण्डीवं गांदिवं चैव पाण्डूरपा
ण्डुरस्तथा॥६॥ पारावतः पारपतः कवाटं च कपाटकं॥ अन्त्यं चान्त्यं सुखं सौख्यं नखं च नखरं
स्मृतं॥७॥ वाह्लीको वाल्हिकश्चैव वालुका वालिका तथा॥ मथुरा मधुरा प्रोक्ता कफोणिः कपणिस्त
था॥८॥ द्वारं द्वारमपि च प्रोक्तं सर्पिषो पि च सर्पिषः॥ धूस्तूरो धूस्तुरश्चैव यंती कापि तथान्तिका॥९॥
जमदग्निर्जामदग्निः कीलिजश्च किलिंजकः॥ प्रतीकारः प्रतीकारो विहारो देहलीरूपिता॥१०॥ रज
न्यवनि भूम्यादि— दैरूप्यमपि दृश्यते॥ अयोगण्डस्तु योगण्डो अपिधानं पिधानकं॥११॥ अ
वतंसोपि वतंसोप्यवहितं वहितं तथा॥ आर्य्य आर्यस्तथा प्रोक्तः खुरप्रखुरप्रकः॥१२॥ या

डि ९

शि ८

शिवः

धा २ १

वीहारोपि ३

मातापिच मा॑ माता या या जायापि कीर्त्तिता ॥ योषा जोषास्तथा ख्याता स्ववासिन्यां स्ववासिनी ॥ १३ ॥
कंयुः कम्बुः पर्यंकापुश्च ह्यगु शिशोष्टे रूद्रा हृता ॥ सुत्रामापि च सूत्रामा कीलिनी कीलिनी तथा ॥ १४ ॥
यातीफलं जातिफलं यष्टीमधुमतं तथा ॥ तनुस्तनू हरिश्चैव परीषत्परिषत्तथा ॥ १५ ॥ अभ्रमभ्र
मपि ख्यातं धवित्रं स्याद्दुपित्रकं ॥ धाम्माकमपि धम्माकं खड्गं खड्गश्च संमतः ॥ १६ ॥ विरंचिश्च वि
रंचोपि परश्वुः परश्वूरपि ॥ पृषद्दश्वः पृषदश्वो वेष्या वेश्यापि कीर्त्तिता ॥ १७ ॥ सुरापालं सुरापानं भु
जंगो भुजगो मतः ॥ तुरंगस्तुरगश्चैव कवंधं कवंधकं ॥ १८ ॥ अग्रमग्र्यमपि ख्यातं शारः सारोपि क
कु ८ थ्यते ॥ वन्धुकं वंधुरं चापि कुकुरं कुंदुरं पथ ॥ १९ ॥ लुघानं पुनरूघानं पुरी पुरमपि स्मृतं ॥ जम्बीरो
पि च जम्भीरो वरूणो वरुणो मतः ॥ २० ॥ रात्रिंचरो रात्रिचरस्स सततं संततं तथा ॥ जिह्वा जिह्वश्च
कथितो जिह्वलो यन गीयते ॥ २१ ॥ उक्तमुक्तमपि प्रोक्तं मीष्टं मिष्टमपि स्मृतं ॥ विश्रामो विश्रमो
वापि पुरुषः पूरुषस्तथा ॥ २२ ॥ उदर्क मुदर्कं प्रोक्तं कटिः कटकटीरको ॥ लज्जालज्ज्या पुनः प्रो
क्ता प्रततिर्व्रततिस्तथा ॥ २३ ॥ नृत्यं नृत्तं च कथितं ॥ शय्यायां कथ्यते शयः फलितं फालितं चैव
विद्भिः परिकीर्त्तितं ॥ २४ ॥ गभीरं चापि गंभीरं प्रधाणं प्रधानस्तथा ॥ प्रदेशोपि प्रदेशः स्यात्क

रजोपिकरंजकः॥२५॥त्वकुचोलिकुचोवापिहङ्गलोहिङ्गलोमतः॥अगस्तिस्यादगस्त्योपियमदो यमजोमत॥२६॥वातिसोवातुलोपिस्याद्वातूलःप्रमतःस्तथा॥अमीस्यात्रमिक्षापिते मरस्तेम इतिस्मृतः॥२७॥चेटीचट्टीलक्ष्मणतोरजःस्यात्तरंजेंगेमितः॥महःस्यात्तंमहामहुश्चिन्तनंचिन्त नीतथा॥२८॥मासिज्येष्ठस्तथाज्येष्ठःपोषःपुष्येविसंम्मतः॥अस्तिवानास्तिवानेवंवाग्वान्वादि गिरशाद्यः॥२९॥नारिकेलादिषुछेधंमाहकेलादिवर्जनात्॥ङिंभोडिम्भश्चविख्यातःकुवरःकूव रस्तथा॥३०॥अईमाईन्धुतंधोतंकटकंकनकंतथा॥नारकंनरकंचापिकुटीरंकुटिरंतथा॥३१॥ ननन्दाचननान्दाझ्टीलोजटिलस्तथा॥निशीतंनिशितंचापिविद्भिःपरिकीर्त्तितं॥३२॥घ्राणं घ्रातःपुनःप्रोक्तंगूढंगुप्तमतंतथा॥क्रीतंक्रीणंचकपितंपुष्टंचपुषितंतथा॥३३॥क्षान्तंचदमि तंप्रोक्तंशान्तंशमितमेवच॥पूर्णंचपूरितंचैवक्लिष्टंकिचकिलितंतथा॥३४॥पिष्टंचपिषितंचै वविद्भिःपरिकीर्त्तितं॥शुष्कंचशुषितंचैवभिन्नंचभेदितंतथा॥३५॥तप्तंचतपितंचैवधूपि तंचतथामतं॥धूपायितंमार्गितंचमृगितंचोच्यतेपुनः॥३६॥त्रातंत्राणमितिस्यात्तंगुप्तंगो पापितंतथा॥वृद्धंचवृद्धितंप्रोक्तंपलितंचतथामतं॥३७॥पणोपितंचपालितंपणायितमपि

वाग्वान् वाचा वान् दिग्वान् दिशावान् नि ध्वान् निधा वान् ४

शिवः २

स्मृतं ॥ तुन्नं च छन्नादितं चैव पुष्टं स्तुष्टमपि स्मृतं ॥ ३८ ॥ अपतीर्थं पतीर्थे च पल्वलं स्यात्पल्वली तथा ॥ गु
ग्गुलुर्गुग्गुलुश्चैव कीकिदीविः किकीदिविः ॥ ३९ ॥ जीवंजीवो जीवजीवो ॥ स्तडागस्तडगस्तथा ॥ अ
पूपश्चैव सूपश्च अघमर्षोघमर्षणं ॥ अपमानो वमानश्च पिंडोष्ठादेर्द्विरूपता ॥ ४१ ॥ हल्लीषा च हल्ले
षा च लांगूले शात्तथा मता ॥ काव्ये तु गीयते हर्षैर्हरीषोपि च गीयते ॥ ४२ ॥ निमेषनिमिषो चैव भीरु
स्त्याद्भीलुकः पुमान् ॥ मेधिर्मेधी शरव्यं च लक्ष्यं लक्ष्यं तथा मतं ॥ ४३ ॥ संख्यातैलक्ष्यं च लक्ष्या च
करभोपि करंभकः ॥ मृदुर्मृद्वी गुरुर्गुर्वी रजतं रजनं तथा ॥ सेवनं सीवनं तन्द्री तन्द्रा च मार्ज्जभं
मजा ॥ संध्या संधा प्रतिज्ञायां भरता भारता नटी ॥ ४५ ॥ स्मृतौ दासेनं दासेयोपि ठकः पठकस्त
था ॥ परीस्रुता परिस्रुता स्याद्दालस्पोलसोपि च ॥ ४६ ॥ कमलं कमलो वापि गर्द्धगर्द्धन इत्यपि ॥
भ्रुणुर्भविष्णुर्विकसन्विकुर्वो च नवं नवा ॥ ४७ ॥ मृदुलं मृदुलिं प्राहुर्वहुलं बहलं बहु ॥ पृथुलं
पृथु चेत्येवं मञ्जुलं मञ्जु चेष्यते ॥ ४८ ॥ नटनं नाटनं चैव भ्रुकुटी भ्रुकुटिस्तथा ॥ वविश्यो च विशो
भिज्ञो धृष्टो धृष्णुर्विशालकः ॥ ४९ ॥ विषाणो वाक्कु वारूचोररी कनमरीचलं ॥ वंगापि पठ्यते कैश्चि
त्तथा च वङ्गोपि चेष्यते ॥ ५० ॥ स्फुरणं स्फूरणं ख्यातं स्तंवघ्नस्तंभघ्नोपि च ॥ कालनेमिः कालनेमा

द्विंकोषो पि ६

३

दैत्यनामद्विधामतं ॥५१॥ तुल्ये मंगल्य मांगल्ये विविधो विविधो मतः ॥ भृंगराजो भृंगरजो मुकुंदं मुकुंदं तथा ॥ मुकुरो मुकुरोपि स्यात्फलं च फलिनं मतं ॥ प्रष्टं प्लिष्टं नसा नासा कर्षकः कृषिकोपि च ॥५३॥ खलिनं च खली नं च गर्जेगा ताषि चेष्यते ॥ अहो आहो तथा प्रायः प्रायस्यान्तु तथा मतं ॥५४॥ मणावपि मणी चैव रोधसी रोधसिस्तथा ॥ दम्पती जम्पती चैव प्रग्राहः प्रगहः स्मृतः ॥५५॥ अरे आरे इति ख्यातं द्विरूपं च तथा मतं ॥ इति द्विरूपकोषः समाप्तः ॥ श्रीमच्छारदामा विजयतेतराम् ॥

॥ ॥ आगमेभ्योऽभिधानेभ्यो धातुभ्यः शब्दशासनात् ॥ प्रतीत्ये काक्षरं नामभिधानं क्रियते मया ॥१॥ अका अकारो वासुदेवः स्यादाकारश्च पितामहे ॥ पूर्ज यामपि मांगल्यमाकारः परिकीर्त्तितः ॥२॥ इकारः कथ्यते कामो लक्ष्मीरीकार उच्यते ॥ उकारः शंकर प्रोक्तः तथा विष्णौ प्रकीर्त्तितः ॥३॥ रक्षणे चापि रूकारं ऋकारो ब्रह्मलिलि स्मृतः ॥ ऋकारो देशमाबास्याद्दकारं स्वर्ग उच्यते ॥४॥ लृकारो देवयानीनां माता ल्दृदनुजप्रसु ॥ एकार उच्यते विष्णुरैकारश्च महेश्वरः ॥५॥ ओकारस्तु भवेद्ब्रह्मा औकारोनंत उच्यते ॥ अंस्याच्च ब्रह्म अंस्याच्चापि महेश्वरः ॥६॥ कः प्रजापतिरुद्दिष्टः कोर्के वधनलेषु च ॥ कश्चात्मनि मयूरे च कः प्रकाश उदाहृतः ॥७॥ कं शिरोजलमाख्यातं कं सुखं च प्रकीर्त्ति

शिवः
३

ते॥ पृथिव्यां कुसमाख्यातः कुशब्दः कुत्सितेपि च॥ विमिन्द्रियेतथाम्भस्येखमाकाशेप्रकीर्त्तितं॥ ख
सेधिकेपि च खं प्रोक्तं खं सामान्येप्रकीर्त्तितं॥ ४॥ निर्दिष्टोगोगणपतिर्गन्धर्वोगः प्रकीर्त्तितः॥ गं गीतं।
गा च गाथा स्यागा च धेनुः सरस्वती॥ घंटीशो घश्च घा घंटा किंकिणी च प्रकीर्त्तिता॥ घो मेघे घनेने
घर्मे घुघीस्मिणा॥ धू ध्वनावपि॥ ङ॰कारो भैरवे ख्यातो ङ॰कारो विषये स्मृतः॥ चकारश्चंद्रमाः प्रोक्त
चतस्कार उदाहृतः॥ छकारो निर्मले प्रोक्तो स्तरले च प्रकीर्त्तितः म्लेछ वा। तोत था प्रोक्तः छेदने च
प्रकीर्त्तितः॥ जकारो वेगिते प्रोक्तो जनने जः प्रकीर्त्तितः॥ जेता जः कथितः शब्दशासने शब्दवेदिभिः
ऊकारश्च तथा वायोने पथ्ये चावरेपि च॥ जकारो गायते प्रोक्तो जकारो घर्घरे ध्वनौ टः पृथिव्यां समा
ख्यातो ध्वनार्के प च कीर्त्तितः॥ उकारो जनतो यां स्याठो ध्वनौ च शठेपि च गिरिशः ठः समाख्यातः ठ॰
स्सेपरे कीर्त्तितः वृहद्ध्वनौ च ठः प्रोक्तः —स्तथा चंद्रस्य मंडले॥ डुकारः शंकरे त्रौ ध्वनौ भीमे च कीर्त्ति
तः॥ ढकारः कीर्त्तितो ढक्का निर्गुणे च ध्वनौ मतः॥ णकारः शूकरे गाने निर्लये निश्चये पि च॥ तका
रस्तस्करे प्रोक्तः क्रोडपुच्छेपि कीर्त्तितः॥ शिखा च्युये थकारः स्यात्थकारो भयरक्षणे॥ दकारो ऽत्रेक
लत्रे च छेदे दाने च दातरि॥ धकारश्च धनाध्यक्षे धने धातरि वंधने धिषणा धीश्च धो धर्मे धूका

४

रोभयचिन्तयोः॥ धूशब्दश्च तथाधारे लयेव थभयावहे नकारः सौगते बुद्धेनुस्तुतौ परिकीर्त्तितः
नशब्दः स्वागते वन्धौ रक्षे सूर्ये च कीर्त्तितः॥ पकारश्च धनाध्यक्षे पाने पाल रिपश्चिमे॥ फकारश्च
तथा रव्याने संख्याने पवने पि च॥ फत्कारश्च फकारस्यान्तथा निष्फलभाषणे॥ प्रचोतो वः समाख्या
तः कलशे वः फलेपि च वक्षस्यले च वः प्रोक्तो गद्दावः समुद्रादतः विः पक्षी कथितस्तज्ज्ञैर्गगनं विः
प्रकीर्त्तितम्। भं न स्तत्रं बुधैरुक्तं भ्रमरे भः प्रकीर्त्तितः। दीप्तिर्भाश्चापि भूर्भूमिर्भीर्भीः भं मयं स्मृ
तम्। शिवः श्चन्द्रमा वे धामा च लक्ष्मी प्रकीर्त्तिता॥ मा च मातरि मो माने बंधने च प्रकीर्त्तितः॥ यकारो
यशसि प्रोक्तो वायावपि प्रकीर्त्तितः यकारश्च तथ्य याने त्यागे मातरि कीर्त्तितः रश्च कामन्तते सूर्ये
रश्च शब्दे प्रकीर्त्तितः॥ रश्च रामे निलेव फ्रौ भूमावपि धने पि च॥ इंद्रिये धनरोधे च भये रश्च प्रकीर्त्ति
तः॥ लकारः कथितो दीप्तो भूमावन्नादने पि च॥ सरेन्द्रे लवणे च स्याद्वो दाने वरुणे पि च॥ आखुरा
ये च तथा श्लेषे प्रलये साधने पि लः॥ वकारः सांत्वने वाते वरुणे मानसे पि च॥ शं श्रेयसि शका
रस्या शिवे स्मी ग्लि च कीर्त्तितः॥ शायनं शीरिति प्राहुर्हिंसायां शश्च कथ्यते षः कीर्त्तितो बुधैः श्रेष्ठे
तथा गंभीर लोचने उपसर्गे परोक्षे च षकारः परिकीर्त्तितः॥ सकारः कथितः कोषे धनुषि च प्र

। शिवः
४

कीर्त्तितः ॥ शिवे शस्ये चारणेत्र सर्गौरी च प्रकीर्त्तिता ॥ हकारश्छेदने ख्यातो हागर्त्तेषु निगद्यते ॥
हिः पदी वारणे प्रोक्तो हिः स्याच्छलवधारणे ॥ क्षकारः कथितः क्षेत्रे क्षेत्रपाले च वक्षसि । क्षिः क्षे
त्रेक्षरणे प्रोक्तो नरसिंहे च प्रकीर्त्तितः ॥ इत्येकाक्षरकोषः समाप्तः ॥ श्रीमच्छारदा विजयतेतराम्
॥ ॥ प्रबोधमाधातुमशाब्दिकानां छायामुपेत्यापि सतं कवीनां ॥ कृतो मया रूप्यमवाप्य शब्द
भेदप्रकाशो खिलच ज्ञयार्थ ॥ १ ॥ विद्याद्गार मागारमपण्य मापगामपि आरातिमारातिमथो
अयआमः प्रकीर्त्तितः ॥ २ ॥ भवेदमर्ष आमर्षो अंकूरांकुरएवच ॥ अंतरिक्षमन्तरिक्षमगस्त्योग
स्तिरेवच ॥ ३ ॥ अटरूपश्चाटरूपो उवशायो ऽपशायएव च ॥ प्रतिश्यायो भस्त्रको भस्त्रकोपिच
॥ ४ ॥ उल्मूकमुल्मुकं प्राहुः शंबूकमपि शंबुकं मतु ॥ कास्याजत्तू वापि मसूरो मसुरो मतः ॥ ५ ॥ वा
स्तुकं चापि वास्तूकं देवकी देवकी तथा ॥ ज्योतिषं ज्यौतिषं चापि षेवनं ष्ठीवनं तथा ॥ ६ ॥ सत्राम
पिच सत्रामा हनूमान् हनुमानपि । उषलं स्यादूषलं च भवेदुषर मूषरं ॥ ७ ॥ वधूरं वधुरं चस्या
दूरीकृतमुरीकृतं वाह्लिकं चापि वाह्लीकं गांडीनं गांडिवं तथा ॥ ८ ॥ उषा प्रूषानन्दाचननांदृ
च प्रकीर्त्तिता ॥ चंडालोपि च चांडालो वादान्योपि वदान्यवत् ॥ ९ ॥ हालाहलं हर्षवदंत्यपि हलाहलं

५

श्च हालं हहालं च हाहलं चापि वक्ष्यते ॥१०॥ प्रक्षालनः प्रक्षालनश्चापि श्यामाकः श्यामकोपि च सहाच
रः सहचरः स्फाटिकं स्फटिकं तथा ॥११॥ गंधर्वोपि च गंधर्वश्च मरश्चामरस्तथा । चोरश्चौरश्च दुश्चा
दूश्चोलश्चेलश्च मुश्चम् ॥१२॥ चंचुश्चंचूस्तलस्तालः श्यामलः शावलस्तथा ॥ धान्याकमपि धन्या
कं युतकं यौतकं तथा ॥१३॥ कवाटं च कपाटं कपिलं कपिलं तथा ॥ करवालः करपालो वनीयक वनी
यकौ ॥१४॥ पारावतः पारापतो जरा स्याज्जरया सह । जटायुषं जटायुं च विद्यादायुं तथायुषा ॥१५॥
सायं सायो भवेत्कोशः कोषश्चंडं च चुंडवत् ॥ भावुकं भविकं चापि मूसलं मुशलं तथा ॥१६॥ वेषो वे
शश्च कथितो बुसोपि स्याद्बुषस्तथा ॥ स्यान्नुर्दनुवासार्द्धं जरसा च जरां विदुः ॥१७॥ सूकरः शूकरोपि
स्यात्सृगालश्च शृगालवत् ॥ स्मरः श्मरश्च कथितः कलसः कलशोपि च ॥१८॥ सुनासीरः शुनासी
रः नरायणनरायणौ यतुधानो जतुधानो लक्ष्मणो लक्ष्मनोपि च ॥१९॥ श्वसुरः स्वसुरोपि स्याच्च
रित्रं चरितं तथा ॥ पारदं पारतं वासा वासकं क्रमिणा क्रिमि ॥२०॥ त्रिफला त्रिपला चापि कृशरा कि

शिवः

सरापि च ॥ भवेद्धृष्टिस्तथा विष्टिः प्रियालः स्यात्सियालवत् ॥२१॥ कलाटीनः करारीनो वलिशो वडि
शोपि च ॥ संशकरः शंकरोपि स्यान्मऊलो मुकुलोपि च ॥ मकुरो मुकुरश्चापि मुकुयो मुकुरो लिह ॥ मु

५

ऋतंसूनृतंचापिचलुकंचूलुकंतथा॥२३॥करंजःकरजोपिस्यात्परेतःप्रेतउच्यतेकर्मीरोपिचकिर्मि
रेहायनंहयनंस्मृतं॥२४॥शौटीर्यमपिशौडीरंजेष्टेजेष्ठेपिदृश्यते॥सौदाम्नीसुदाम्नीचसौदामन्य
पिदृश्यते॥२५॥जठरोजरठोपिस्यान्निमिषानिमिषोपिच॥बुकोवकश्चकुसुमेमदनोमदनयोद्रुमे॥
२६॥आरग्वधारग्वधौचखुरकःखुरकाचपि॥पृश्निःपृश्निश्चसरसूसरपुश्चनिगद्यते॥२७॥नीलंगु
रविनीलंगुरीश्वरीचेश्वरापिचतपिचंमपितापिंचत्रपुषंत्रिपुषंतथा॥२८॥हिंडिरोपिचहीडीरःपर
शुपार्श्वनासह॥वलुकावालिकाचापिदोर्दोकोपिभुजाभुज॥२९॥बाहुर्बाहास्यात्तस्मासंध्या
स्यात्संधिनासह भगिनीमपिभग्नीचकृत्सरीकृत्स्वरीविदु॥३०॥वेत्रंचवेतसासार्द्धमेधामाहुस्तथे
धसा॥संवरत्वनंसंवरणंतद्वनीतरुणीतिच॥३१॥प्रमदावचनंप्रमदवचनंप्रवणंपरिकीर्तितं॥स
हलिकाखुरलीकावज्रंवज्रोशनिस्तथा॥३२॥शिलंमुचशिलीचंचभवेन्मुचंशिलंतथा॥वासुदेवो
पिवासुःस्याद्वसुदेवोपिवासव॥३३॥आशीआश्याहिदंष्ट्रायांलक्ष्मीर्लक्ष्मीहरेःप्रिया॥रुचको
रूचकोप्रोक्तौ श्रूरचूकश्चतादृशः॥३४॥कुमुदःकुमुदश्चापियोषितायोषदित्यपि॥शारङ्गवेच्छार
रयाप्रवट्प्रावृषयासह॥३५॥नगस्तुनगसासार्द्धंतपश्चतपसासह॥सहस्तुसहसासार्द्धम्प्रह

६

रस्तु महसा सह ॥३६॥ नयस्तु तयसा प्रोक्तो रजसापि रजः समं । गार्गीभेरस्तु जल्लौका भिकथितोपंज
लौकसः ॥३७॥ दिवं चापि दिवा प्रोक्तं पर्षत् स्यात् सर्षदा सह ॥ पर्षाः स्युर्वर्दिषाभिस्तु हविर्हविषस्तथा
॥३८॥ सर्षपः स्यात्सरिषपः कर्षः स्यात्करिषेण च ॥ मारिषो मार्ष इत्युक्तः परशः पर्श एव च ॥३९॥
एवमन्येपि चार्हाद्यकस्यावर्णाः प्रयोगतः ॥ दक्षिणा स्यान्मवाच्येव प्रार्यत्वनशनेविदुः ॥४०॥ कुन्द्रा
वमिप्रायचशोकजन्य स्यात्कवातवत् ॥ हूस्वादिर्वर्तिः पीडायां चतुः कोयुग्मपीष्यते ॥४१॥ एतौ मध्य
तनेवर्णी यौ वैडूर्यमणिशाड्वले ॥ तत्र व्यमध्यो विशदउ ईशद्वेरकारयाम् ॥४२॥ यवानीष्पदे मध्ये
ध्यावर्णिमासि मध्यतः ॥ शफेखुरं कवर्गेपि स्युवारश्चक्षुरप्रवे ॥४३॥ नापितस्योपकरणे क्रषसंयोगद्
श्यते ॥ अभ्यवंधून व्ययं रात्रौ दोषा शब्दं प्रचक्षते ॥४४॥ प्रायो भवेद्यः प्रचुरप्रयोगः प्रमाणिकोक्ष्स हू
णप्रतीतः रूपादिभेदेषु विचारणेषु विचक्षणो निश्चयतामुपैति ॥४५॥ क्वचिन्मात्रा [illegible] तोभेदः क्व
चिद्वर्णकृतोत्र च ॥ क्वचिदर्थान्तरोऽन्ये स्वाशब्दानां रूढितः क्वचित ॥४६॥ जागर्त्तिर्यस्यैवमनः सरो
जे सरएव शब्दार्थविवर्त्तनिशः ॥ निजप्रयोगार्पितकामचारः पठप्रयोगा प्रसरे नश्च ॥४७॥ हारितो
हरितोपि स्यान्मुनिपक्षिविशेषयोः ॥ तुवरस्तूवरोपि स्यात्कुवरः कूवरस्तथा ॥४८॥ उत्तमोनुत्त

शिवः
६

७

मोपिस्याद्दाहतंस्याद्दनाहतंउद्दारेचानुद्दारःस्यावुद्ग्येचानुद्ग्रवत्॥४२॥महिलायांमहेला पि
महला स्यान्महेलिका॥छेदकश्छे–कात्वोविदग्धेछेकिलोपिपिच॥५०॥गुग्गुलौगुग्गुलौपिस्या
द्धिंगुलोवापिहिंगुलं॥मंदिरेमदिरापिस्याद्दीर्घापिकथ्यते॥पुंढेप्यकालेचावालमुद्रकेस्याद्दकं
तथा॥कुष्टभेदेशतरूषीशताह्वश्चनिगद्यते॥५२॥देहदेहकारणाद्दक्षणाभवंत्सापिद्दकाणवत्॥
पत्रंगमयतिपत्रांगेकुद्दालश्चकुद्दालवत्॥५३॥मारुषंमारिषंशाकेश्रीहाश्रीहागदेपिच॥फेणाफे
लिस्तथोछिन्नकरिणंपाकरिणीतिच॥५४॥धरित्रीश्चतरिषीतरिषातरिषातथा॥कम्माकु
ञ्जंकाम्माकुञ्जकोशालोञ्जरकोशाला॥५५॥वाराणसीत्यपिप्रोक्तावाणारसीचतथा॥तम
लिप्ताद्दामलिप्तानुंगोप्योतुंगद्दत्यपि॥५६॥अंतस्थीयवकारस्तुयवनस्यतुकथ्यते॥तत्रवा
यस्यवायेपितंत्रादिर्लेचद्दृश्यते॥५७॥ ॥इतिश्रीपुरुषोत्तमदेवकृतःभेदप्रकाशःसमा
प्तः॥ ॥श्रीशुभमस्तु॥ ॥कल्याणमस्तु॥ ॥संवत्१८८०चैत्रकृष्ण१०गुरुवासरे

शिवः
७

कोश

वेदप्रकाश १६८